

УДК 6(07)+159.28

Юрій Кривий,
викладач кафедри теорії та
методики навчання технологій
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ПРОЦЕСІ ХУДОЖНЬО-КОНСТРУКТОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкрито сутність проблеми розвитку творчої обдарованості підлітків у процесі художньо-конструкторської діяльності, висвітлено поняття і дана характеристика обдарованості, творчої обдарованості, художньо-конструкторської діяльності. А також дано деякі практичні поради вчителям технології щодо використання різних методів розвитку творчої обдарованості та підходів до організації навчальної та трудової діяльності учнів.

Ключові слова: обдарованість, творча обдарованість, обдарованість підлітків, художнє конструювання, художньо-конструкторська діяльність.

В статье раскрыта сущность проблемы развития творческой одаренности подростков в процессе художественно-конструкторской деятельности, освещены понятие и дана характеристика одаренности, творческой одаренности, художественно-конструкторской деятельности. А также даны некоторые практические советы учителям технологии по использованию различных методов развития творческой одаренности и подходов к организации учебной и трудовой деятельности учащихся.

Ключевые слова: одаренность, творческая одаренность, одаренность подростков, художественное конструирование, художественно-конструкторская деятельность.

The article reveals the essence of the problem of creative talent of the young art and design activity, highlights and describes the concept of giftedness, creative talent, artistic and design activities. And some practical advice for teachers on technology use different methods of creative talent and approaches of educational and employment of students is given.

Key words: talent, creative talent, talent of young, artistic design, art and design activities.

Реформа системи освіти передбачає реалізацію принципів гуманізації, демократизації освіти, методологічну переорієнтацію процесу навчання та розвитку особистості дитини, формування її основних компетенцій. Проте якісні зміни системи освіти неможливі без інноваційної педагогічної діяльності та технологізації навчально-

виховного процесу [4, с. 7]. Це потребує пошуку і впровадження таких методичних розробок, які б гарантовано забезпечували досягнення очікуваних результатів освіти, вимагали від особистості неординарного, творчого підходу до дійсності, активного її перетворення. Постає проблема у визначенні змісту поняття «творча обдарованість», поведінкових та характерологічних особливостей творчо одарованих дітей, використанні методів та засобів їх навчання.

На сьогоднішній день дуже важливо: віднайти шляхи своєчасного виявлення в кожного вихованця інтересів, природних задатків, нахилів, здібностей, обдарованості; створити оптимальні умови для їхнього розвитку; визначити конкретні сфери можливого спрямування дитячого та підліткового творчого потенціалу.

Сучасні дослідники, розвиваючи традиції Л. Виготського, С. Рубінштейна, Б. Теплова, пропонують комплекс різноманітних методик розвитку обдарованості підлітків, обґрунтовуючи вирішення широкого спектру науково-практичних завдань діагностики, прогнозування розвитку інтелектуально-творчого потенціалу особистості, виховання й навчання обдарованих дітей в освітньому процесі (Д. Богоявленська, В. Дружиніна, А. Матюшкіна, Я. Пономаріва, В. Шадрикова та ін.).

Творча обдарованість у працях Дж. Гілфорда, О. Кульчицької, Н. Лейтеса, О. Матюшкіна, В. Моляко, В. Моргуна розглядається як індивідуальний, творчий, мотиваційний і соціальний потенціал, що дає можливість отримати високі результати в будь-якій сфері діяльності. Питання формування художньо-конструкторських знань та вмінь учнів знайшли відображення в працях і наукових публікаціях О. Гервас, Н. Знамеровської, І. Савенка, П. Татаївського, В. Трофімчука, М. Фішера, В. Шпільчака та ін.

Проте, як виявив аналіз наукової літератури процес розвитку творчої обдарованості підлітків у процесі художньо-конструкторської діяльності, не приділено належної уваги, що дає можливість стверджувати про актуальність проблеми.

Тому метою статті є висвітлення сутності та змісту понять «обдарованість», «творча обдарованість», «художньо-конструкторська діяльність»; методичних аспектів розвитку творчої обдарованості підлітків у процесі художньо-конструкторської діяльності.

Поняття «обдарованість» було вперше вжите А. Треєм у розумінні слова «геній». У праці Хуана Уарте «Дослідження здібностей до наук», опублікованій у 1575 році, визначено види обдарування, які притаманні людському роду, мистецтва і науки, які відповідають кожному обдаруванню та ознаки за якими можна впізнати відповідне обдарування».

За Б. Тепловим обдарованість – це якісно своєрідне поєднання здібностей, від якого залежить можливість досягнення більшого чи меншого успіху у виконанні тієї чи іншої діяльності. Зі слів Л. Слободянюка, обдарованість – це не лише своєрідне поєднання

здібностей людини, а ще й сукупність її особистісних характеристик. На думку В. Чудновського і В. Юркевича обдарованість трактується як високий рівень розвитку загальних і спеціальних здібностей.

Таким чином, аналіз праць вітчизняних та зарубіжних вчених дає змогу зробити висновок, що обдарованість – це комплекс задатків і здібностей, які за сприятливих умов дозволяють потенційно досягти значних успіхів у певному виді діяльності (чи діяльностей) порівняно з іншими людьми. Отже, обдарованість виступає як інтеграція різних здібностей з метою досягнення позитивних результатів конкретної діяльності.

Учені виокремлюють три основних типи обдарованості, які слід враховувати в загальноосвітній школі: академічну (яскраво виражена здібність до навчання); інтелектуальну (уміння мислити, аналізувати, зіставляти факти); творчу (нестандартно мислити й бачити світ). Творча обдарованість розглядається науковцями як індивідуальний, творчий, мотиваційний і соціальний потенціал, що дає можливість отримати високі результати. Творчо обдаровані особистості є носіями науково-технічного прогресу. Підлітки з творчим типом активності виявляють у ситуації невизначеності великі здібності до самостійного породження задач, питань, проблем та пошук їх вирішення.

Розвиток творчих здібностей обдарованих підлітків є унікальним, адже багато складових психіки підлітка знаходяться в стадії активного формування. Підлітків відрізняє підвищена пізнавальна активність, розширення обсягу знань, поява нових мотивів навчання, що дозволяє займатися самостійною творчою працею. Але головним є те, що саме в цьому віці відбувається інтенсивний розвиток логічного мислення (стадія формальних операцій, за Ж. Піаже), що визначальним чином впливає на всі інші пізнавальні процеси та інтелект у цілому. Суттєві зрушення відбуваються і в розвитку самосвідомості, відбувається активне становлення особистості.

Діяльність педагогічних колективів, спрямованих на розвиток творчих якостей учнів гальмується недостатньою підготовкою вчителя до формування творчої особистості учня у навчально-виховному процесі сучасної школи. Така ситуація обумовлена недостатньою розробленістю дефініцій педагогічної творчості, структури творчої особистості учня, концепції її формування, методів педагогічної оцінки рівня творчих якостей, недостатньою обізнаністю про ступінь розвиненості в учнів тих якостей, які сприяють успішній творчій діяльності людини. Саме тому, діяльність вчителя із формування творчої особистості учня в процесі художньо-конструкторської діяльності як правило, відбувається інтуїтивно. Для того, щоб встановити роль та місце художнього конструювання у розвитку творчої обдарованості, логічно буде спочатку звернутися до визначення даного поняття. Проаналізувавши значну кількість різноманітних джерел з означеного питання, в яких вказується на

те, що художнє конструювання є одним із ефективних факторів (методів роботи) в процесі розвитку творчої діяльності.

Художнє конструювання – це новий творчий метод проектування об'єктів технологічної діяльності, впровадження якого повинно забезпечити високу якість продукції. Введення художньо-конструкторської діяльності в навчальний процес передбачає ряд основних стадій, кожна з яких характеризується специфічними навчальними діями та операціями, що забезпечують вирішення навчальних завдань:

– орієнтація школярів у ситуації, вирішення, якої потребує введення нового поняття;

– оволодіння зразком такого перебудування навчального матеріалу, який виявляє в ньому відношення, бути загальною основою вирішення завдань цього виду;

– фіксація цього відношення в предметній або знаковій моделі, що дає змогу вивчати її властивості;

– моделювання відношення в предметній, графічній, буквеній формах: на основі перебудування навчальної моделі, фіксуючи загальнопредметні відношення та зв'язки, діти досліджують властивості певній групі явищ в абстрагованій формі;

– виділення з виявлених відносин (пояснення) умов та засобів вирішення завдань [2, с. 132–135].

Для здійснення художньо-конструкторської діяльності, потрібен фахівець нового типу – художник-конструктор, що забезпечить можливість створення структурних зв'язків в середині виробу, при якому сам виріб був би досконалим, а його зовнішня форма відповідала б цій структурі й одержала б необхідну цілісність та стала б гармонійною. Художнє конструювання не має на меті замінити інженерне конструювання. Воно розуміється як невід'ємна складова частина загального процесу проектування виробів, що забезпечує зручність користування предметом, його відповідність умовам експлуатації, створення гармонійної цілісності форми, високих естетичних якостей.

Досвід показує, що для ефективного розвитку обдарованості підлітка художньо-конструкторську діяльність повинна будуватися за типом професійної діяльності художника-конструктора [5, с. 58–59]. Тому у вчителя технологій, організатора технічної творчості, повинна бути сформована певна система понять, теоретичних положень, якими володіє дизайнер [5, с. 63], і система дій, послідовних процедур, етапів, які передбачені методикою художнього конструювання.

Відповідна підготовка вчителя технологій проводиться у вищих навчальних закладах. Проте, у процесі їх підготовки виникає ряд суперечностей, найбільш суттєвими з яких можна назвати такі:

- невідповідність між соціальною потребою в інтелектуальній еліті та реальним станом професійної підготовки випускників вищих навчальних закладів;

- між потребою школи у педагогічно обдарованих кадрах і недостатньою розробленістю навчально-методичного забезпечення їх підготовки;
- між потребами обдарованого учня і недостатньому професійному рівні підготовки вчителя до роботи з талановитими дітьми;
- між необхідністю виховання нової генерації педагогічних працівників, здатних виявляти і розвивати здібності та обдарування дитини й відсутністю концептуальних та методичних засад їх підготовки до роботи з обдарованими учнями.

В умовах сьогодення нашій країні потрібні люди, здатні приймати нестандартні рішення, творчо мислити. Адже здібні, талановиті люди в будь-якому суспільстві є передовою силою, елітою і виконують особливу роль у розвитку та становленні цивілізованої держави. Саме у шкільному віці найкраще виявити і розвивати обдарованих дітей. Показником ефективності в роботі з обдарованими учнями є їх участь в олімпіадах, змаганнях, конкурсах.

Один із стимулів зацікавленості роботою – її корисність, адресність. Всі виготовлені учнями вироби знаходять своє практичне призначення. Наприклад, у роботі з глиною підлітки насамперед пізнають можливості матеріалу, засвоюють найпростіші прийоми роботи. Так закладаються основи художньої роботи з глиною. Далі завдання ускладнюються: ліплення за уявою, з натури, композиція, ліплення кільцевим способом, що розвиває в дітей окомір, закріплює навички роботи з глиною.

Декоративна робота вимагає поєднання художнього з практичним, форми з матеріалом, сприяє формуванню естетичного смаку, розвитку відчуття ритму (послідовного чергування різних елементів), зокрема стихійного відчуття ритму, властивого підліткові, відчуття простору, гармонії та ін.

Розвиток творчого потенціалу підлітків певним чином залежить від того, наскільки системно й цілеспрямовано організована робота шкіл і дотичних до них виховних та інших установ. При колективному обговоренні індивідуальних творчих завдань на розвиток творчих здібностей учнів впливає ряд суб'єктивних факторів. Колектив спонукає учня до більш активної діяльності. Колективне обговорення індивідуальних завдань сприяє підвищенню мотивації та уваги учнів до виконання своїх творчих завдань. Вчитель при цьому може організувати змагання на досягнення кращих результатів [1, с. 19].

Ми пропонуємо різні методи розвитку творчої обдарованості та різні підходи до організації навчальної та трудової діяльності учнів. Отже, основні методи навчання обдарованих учнів у процесі художньо-конструкторській діяльності, які вивчаються студентами в Уманському державному педагогічному університеті є:

- художньо-конструкторські задачі. Художнє конструювання відіграє важливу роль у розвитку творчих здібностей. Предмети, явища

навколишнього середовища викликають у людини певні відчуття, через певні рецептори, зокрема зорові, слухові та інші. Під час розв'язування задач розвивається уява, просторове мислення, образотворчі навички, відчуття гармонії, гарного смаку та інші, які є необхідними для загального розвитку творчої особистості [5, с. 126].

- технічна документація з неповними даними. Педагог вважає, що технічна документація регламентує діяльність учнів. Його методика полягає в тому, що кількість даних в технічній документації, в процесі навчання, зменшується. Це дає можливість учням творчо приступити до вирішення завдання [3, с. 29].

- метод «Неіснуюча тварина». Допоможе визначити, наскільки в учня розвинена творча уява, оригінальність мислення, емоційний стан.

- метод мозкового штурму, морфологічний аналіз, метод фокальних об'єктів, основи теорії розв'язування винахідницьких задач тощо.

Єдиних рекомендацій щодо навчання обдарованих підлітків не існує й не може існувати, адже кожна дитина – унікальна особистість зі своїми перевагами і недоліками. Тому головним є пошук ключа – індивідуального підходу до кожного учня, зокрема учня обдарованого, з вираженою індивідуальністю, незалежністю. Незалежність – риса творчо обдарованої дитини [5, с. 48].

Також Уманський державний педагогічний університет вміло впроваджує досвід зарубіжної школи в роботі з обдарованими підлітками, використовуючи такі форми навчання: прискорене навчання; збагачене навчання; розподіл за потоками, сетами, бендами; створення спеціальних класів і спеціальних шкіл для обдарованих дітей (відокремлене та спеціальне навчання). Створення спеціальних класів і спеціальних шкіл для обдарованих дітей. Зумовлене тим, що обдаровані діти краще почуваються з рівними собі за інтелектуальним розвитком.

Робота з обдарованими дітьми здійснюється за спеціальними програмами [2, с. 68], які акцентують увагу на певних сильних сторонах особистості (посилюча модель), або на слабких (коригуюча модель), посилюють сильні сторони, щоб компенсувати слабкі (компенсуюча модель).

У своїй роботі дотримуємось думки про те, що основна роль у розвитку творчої обдарованості підлітків у художньо-конструкторській діяльності належить саме вчителю технологій.

Таким чином, вбачаємо готовність майбутніх учителів технологій до розвитку творчої обдарованості підлітків у художньо-конструкторській діяльності. Доцільність викладених вище аспектів організаційно-методичних основ роботи з обдарованими підлітками та діагностичного дослідження полягають в тому, що дана робота сприяє більш поглибленому вивченню готовності майбутніх учителів технологій до розвитку в учнів творчої обдарованості в художньо-конструкторській

діяльності. Це, в свою чергу, дає можливість викладачам більш досконало підбирати завдання для студентів, що буде сприяти більш ефективній підготовці кваліфікованих спеціалістів. Також в даній статті висвітлені лише окремі аспекти у вирішенні даної проблеми. Подальше дослідження проблеми передбачає розробку нових технологій розвитку творчої обдарованості з урахуванням їх індивідуальних особливостей та віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анікіна Н. Педагогічна підтримка обдарованості / Н. Анікіна. – К. : Вид.дім «Шкіл.світ» : Вид. Л. Галіцина, 2005. – 128 с.
2. Ильясов И. И. Структура процесса обучения / И. И. Ильясов. – М. : МГУ, 1986. – 164 с.
3. Нижник Г. Авторська корекційна розвивальна програма для обдарованих дітей / Г. Нижник // Психолог. – № 25. – 2006. – С. 18–30.
4. Про загальну середню освіту : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 28. – С. 230.
5. Художественное конструирование. Проектирование и моделирование промышленных изделий : учеб. для студентов художественно-промышл. вузов / под ред. З. Н. Быкова, Г. Б. Минервина. – М. : Высш. шк., 1986. – 239 с.